

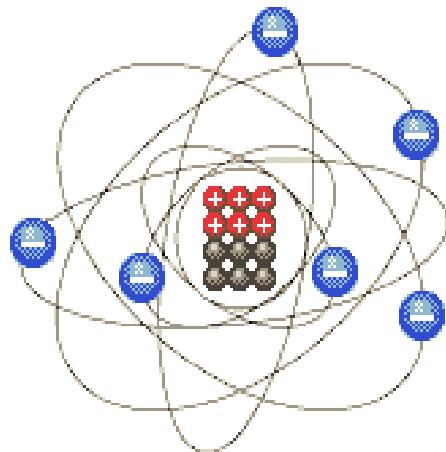
Određivanje starosti metodom ^{14}C

1. Uvod i primjer datiranja

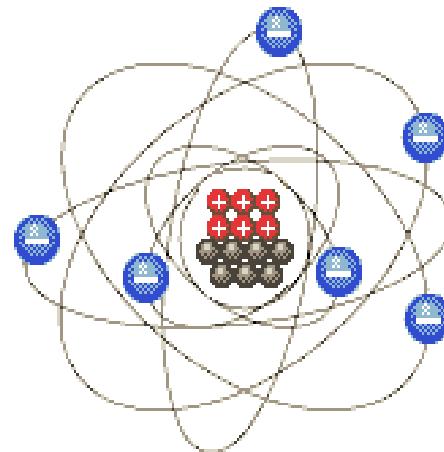
Ines KRAJCAR BRONIĆ
krajcar@irb.hr

- ^{14}C metoda – osnove
- Mjerne tehnike
- Laboratorij IRB Zagreb
- Primjene - primjer

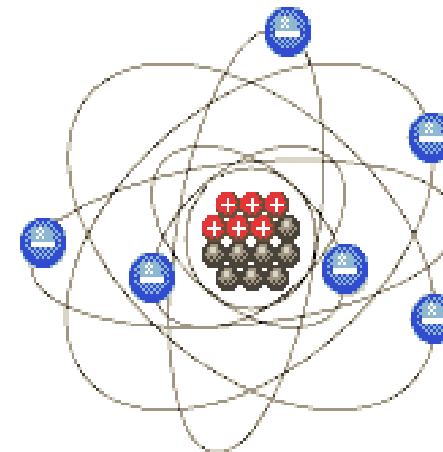
Izotopi ugljika

^{12}C
98.89 %
 $p = n = 6$

^{13}C
1.11 %
 $n = 7$

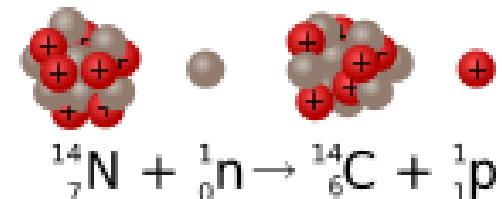
^{14}C
 $10^{-10} \%$
 $n = 8$
 $T_{1/2} = 5730 \text{ y}$

Nastajanje ^{14}C (produkcia)

Kozmogeni i antropogeni izotop/radionuklid

Kozmogeni ^{14}C – prirodna produkcia

interakcija neutrona iz kozmičkog zračenja s ^{14}N

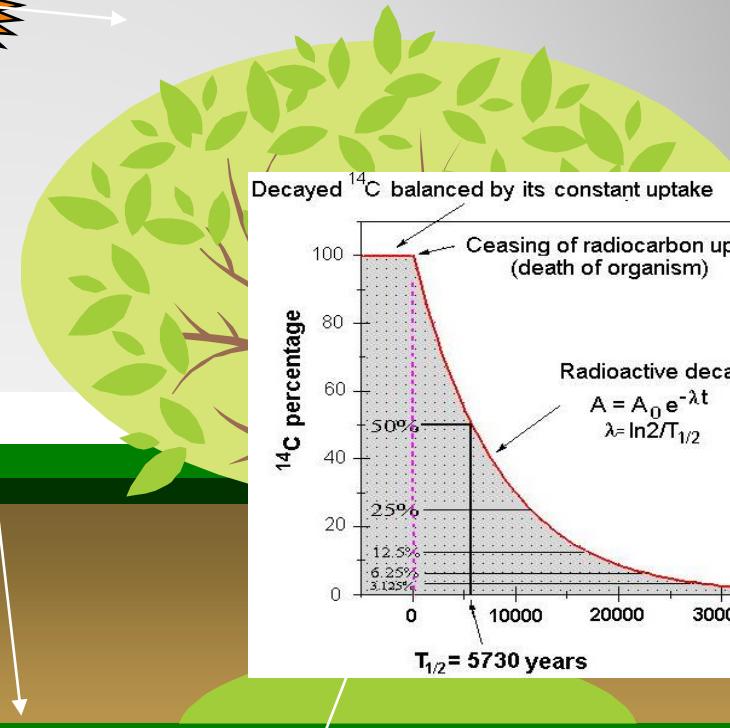
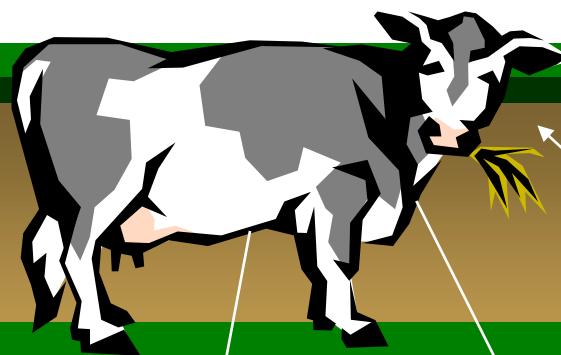
Produkcija 1.4 - 1.54 PBq/yr – nije jednolika zbog promjenjivog intenziteta kozmičkog zračenja, 11-godišnjeg sunčevog ciklusa, promjene zemljina magnetskog polja ...

U Zemljinoj atmosferi

oko 220 PBq „prirodnog“ ^{14}C

Terestrijalni ^{14}C

oko 10000 PBq

Carbon on Earth

^{12}C : 98.89 %

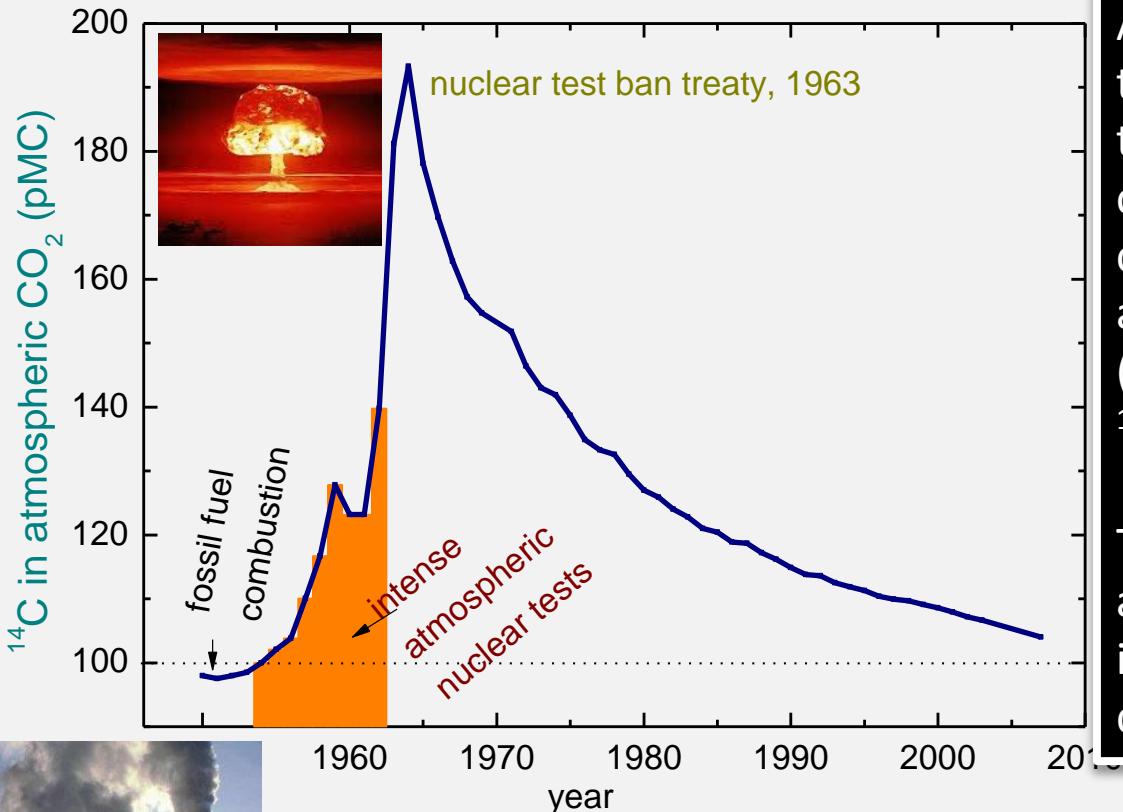
^{13}C : 1.1 %

^{14}C : 1.18×10^{-10} %

- **Antropogeno**
  - „bomb“ ^{14}C
  - nuklearne elektrane
  - drugi nuklearni objekti
- **Fosilna goriva – razrjeđenje ^{14}C**

Nastaje interakcijama neutrona emitiranih u atmosferskim nuklearnim eksplozijama
input 213 – 315 PBq,
udvostručena atm. specifična aktivnost ^{14}C
1963, nakon toga – pad

Anthropogenic ^{14}C

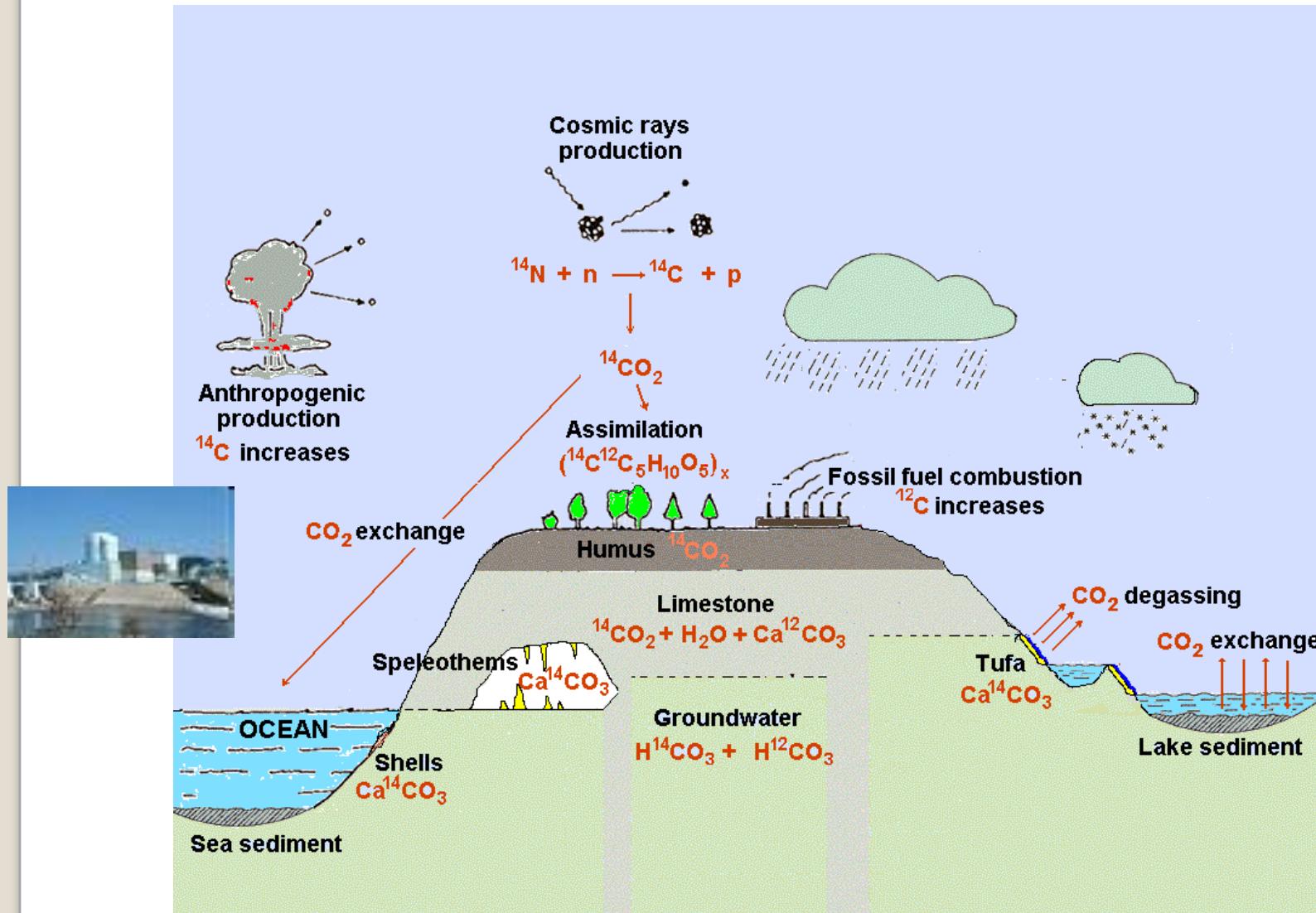

www.nato.int

Anthropogenic activities disturbed the natural distribution of ^{14}C in the atmosphere through fossil fuel combustion (increasing of ^{12}C compared to ^{14}C) and atmospheric bomb tests (doubling the natural atmospheric ^{14}C activity in 1960-ties).

The „bomb-peak“ has served as an invaluable tracer to get insight into the global carbon cycle on the decadal time scale.

Raspodjela ^{14}C u prirodi

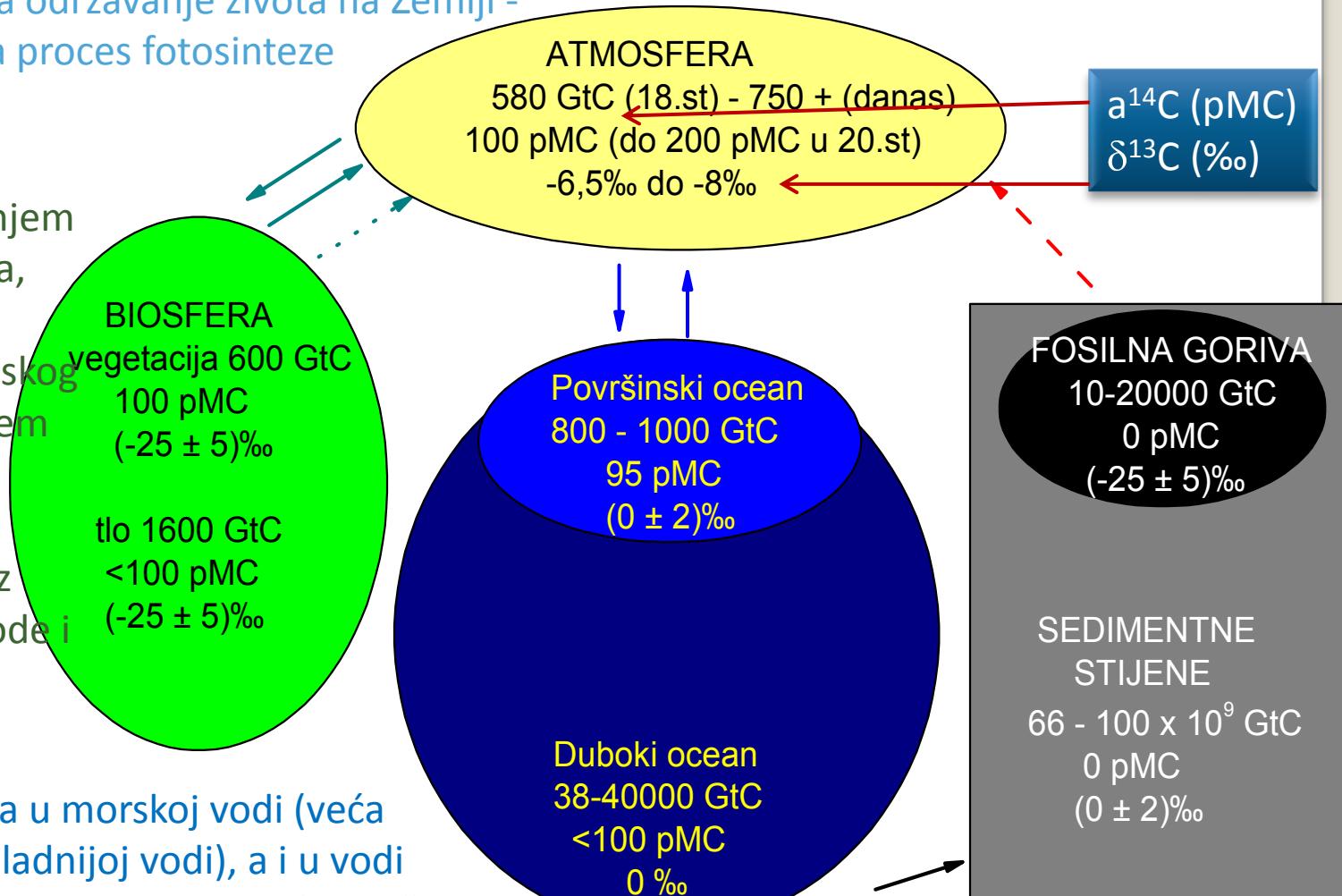
U atmosferi - uglavnom kao CO₂, 0,03 (0,04)% vol.

- važna uloga za održavanje života na Zemlji -

koriste biljke za proces fotosinteze

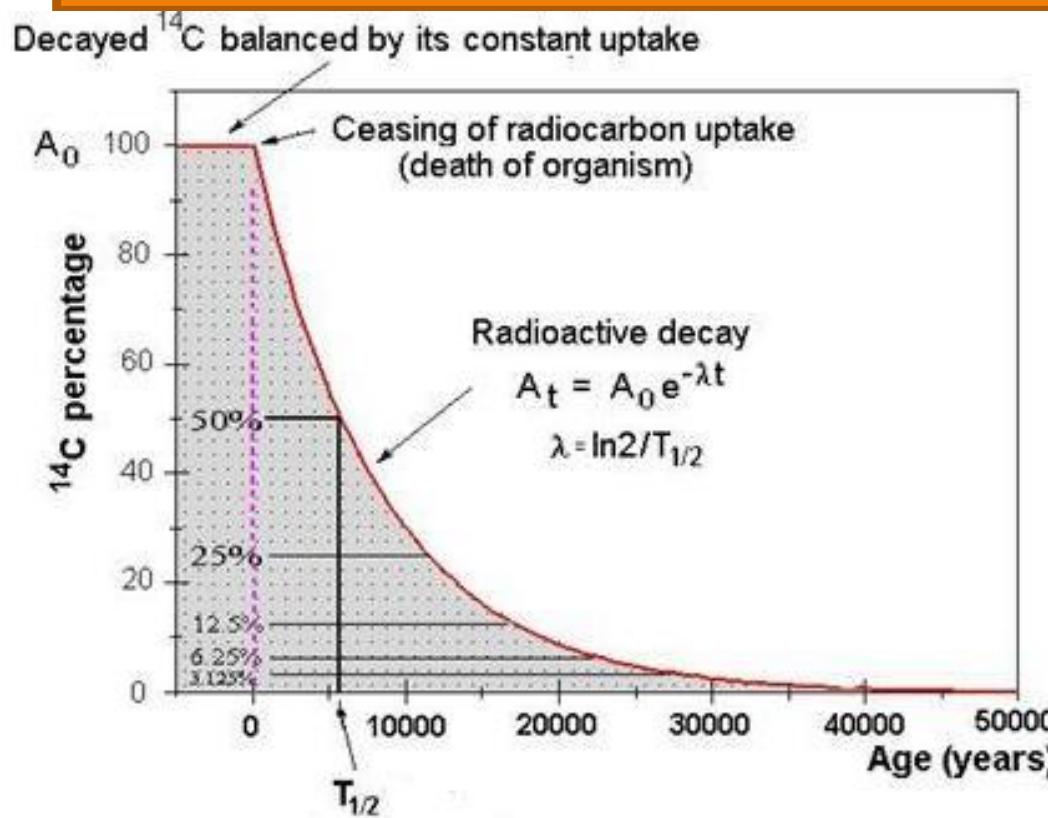
Vraća se u atmosferu disanjem biljaka i životinja, raspadanjem biljnog i životinjskog tkiva, spaljivanjem organskog materijala, oslobođanjem iz tople morske vode i vulanskim erupcijama.

CO₂ se otapa u morskoj vodi (veća topivost u hladnijoj vodi), a i u vodi koja prolazi kroz tlo, stvarajući ugljičnu kiselinu, koja može otapati vapnenačke stijene.

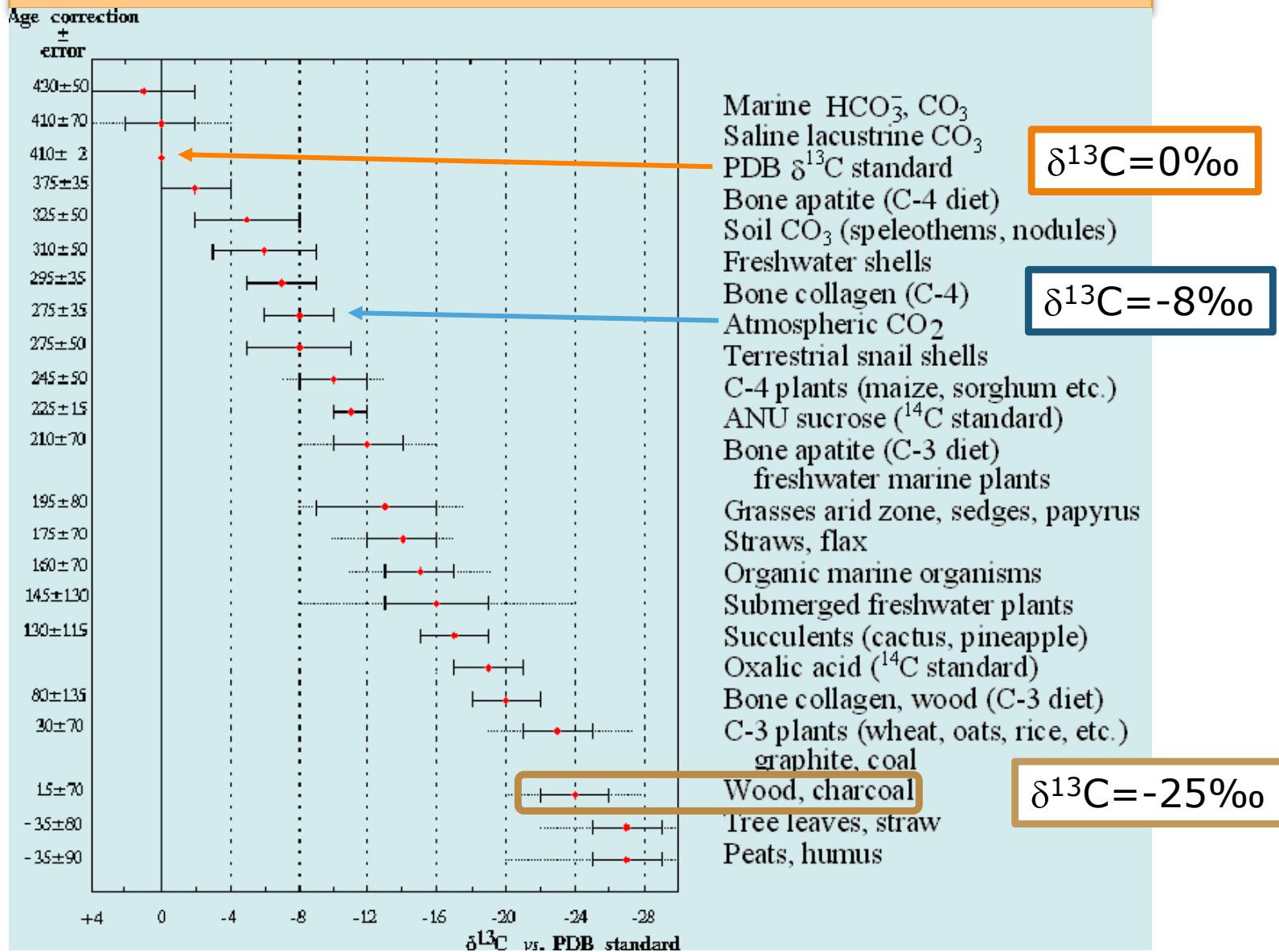
Izgaranjem fosilnih goriva oslobođa se ugljik koji je milijunima godina bio spremlijen u litosferi.

Konvencijska ^{14}C starost

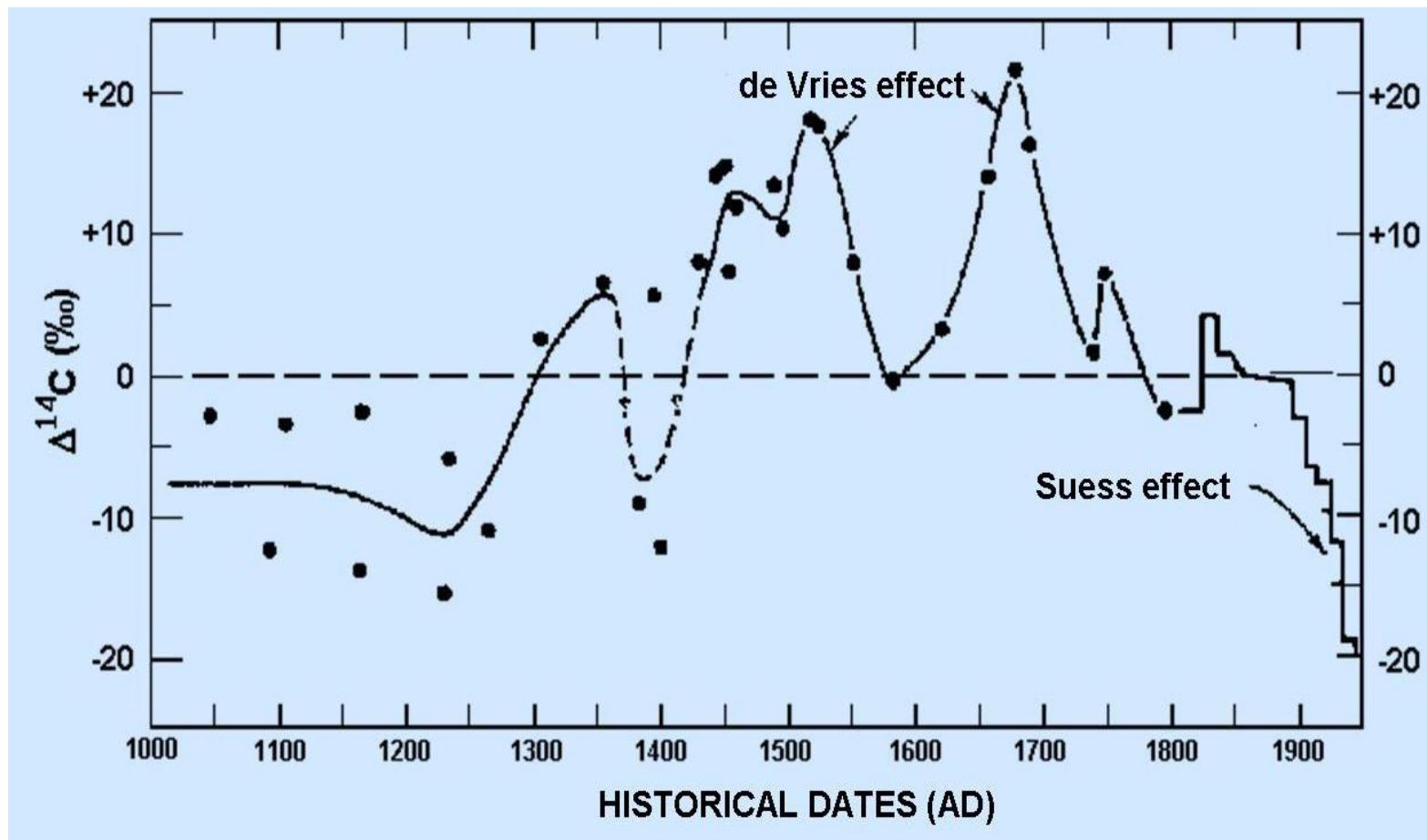

- a half-life of 5568 years (mean lifetime is 8030);
- correction for sample isotopic fractionation ($\delta^{13}\text{C}$);
- use of **1950 AD as 0 BP**, i.e. all ^{14}C ages head back in time from 1950;
- assumption that all ^{14}C reservoirs have remained **constant** through time.

Neke vrijednosti $\delta^{13}\text{C}$ različitih materijala koje se koriste za normalizaciju konvencijalne starosti

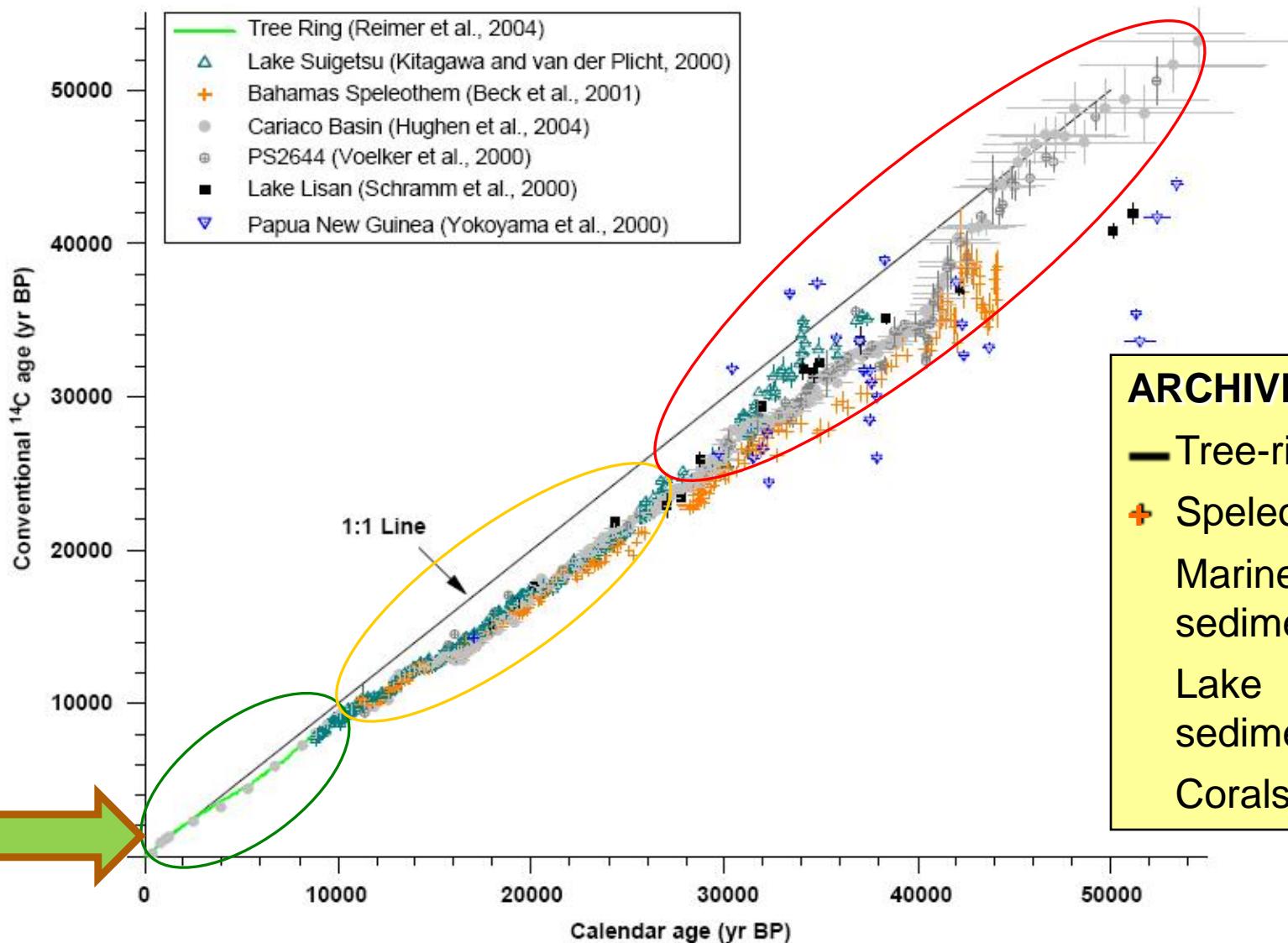

Primjećeno je da se atmosferska aktivnost ^{14}C mijenja u vremenu → potrebno kalibrirati izmjerenu (konvencijsku) ^{14}C starost, tj. pretvoriti ^{14}C godine u kalendarske godine

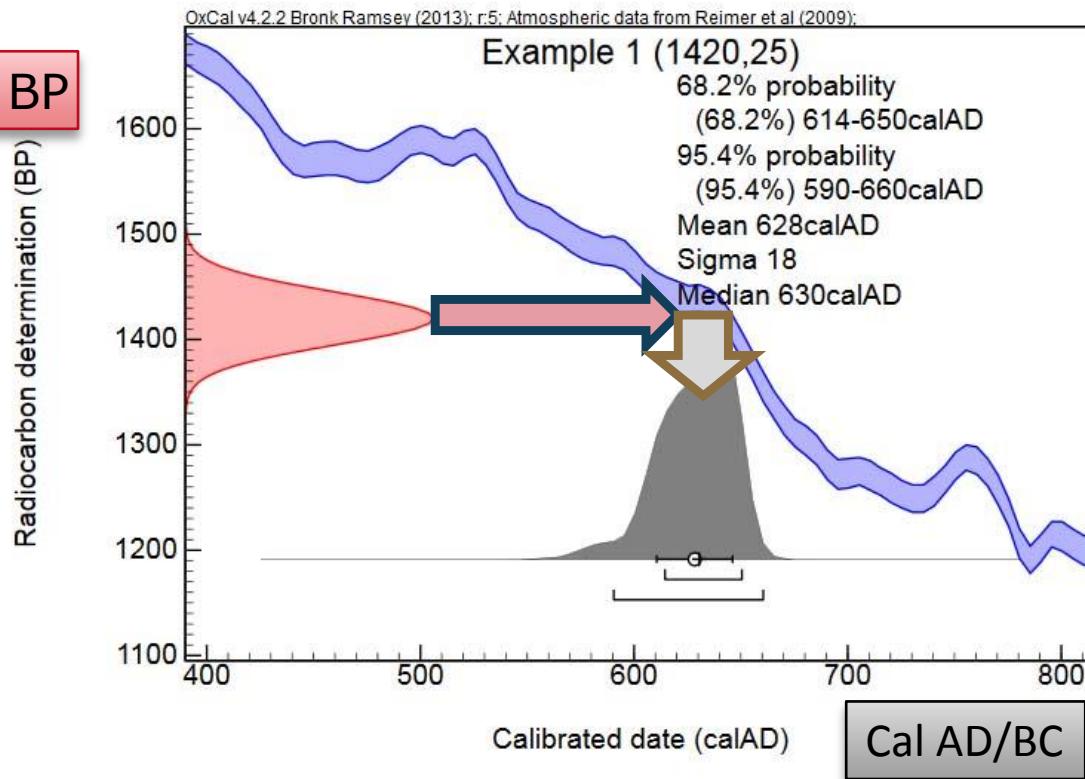
Radiocarbon calibration curves

R.G. Fairbanks et al. / Quaternary Science Reviews 24 (2005) 1781–1796

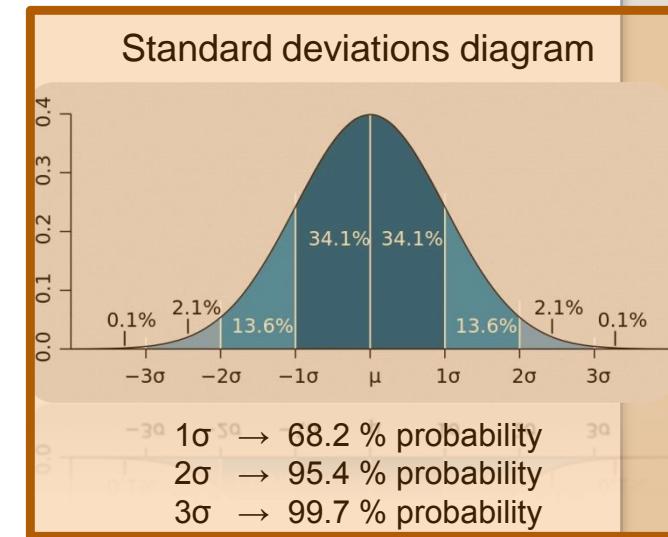
Kalibracija konvencijskih starosti

BP

Example of a single calibrated date

Conventional radiocarbon ages (ordinate) in years BP are represented as the Gaussian curve with mean and standard deviation (uncertainty) being 1420 ± 25 . Calibrated values, in calendar years, are obtained by transferring the values on ordinate over calibration curve to the abscissa. Results can be presented by 1σ , 2σ or 3σ probabilities and by mean or median values.

Rezultat

Može se izraziti kao

BP

Konvencijska ^{14}C starost

(godine) BP, 0 BP = 1950 AD

$\delta^{13}\text{C}$ normalizacija, Libby half-life

cal BC/AD

Kalibrirana starost

Cal BC, Cal AD, vjerojatnosti i rasponi
dostupan software, kalibracijske krivulje

$a^{14}\text{C}$
 $F^{14}\text{C}$

Relativna specifična aktivnost ^{14}C

(često u geologiji, izučavanje atmosfere...)

$$F = 1 \rightarrow a^{14}\text{C} = 100 \text{ pMC} \rightarrow 226 \text{ Bq/kgC}$$

Priprema uzorka i mjerjenje

Priprema uzorka ovisi

- o vrsti uzorka
- o mjernoj tehnici

- Izdvojiti sav ugljik iz uzorka (frakcionacija)
- Sav ugljik dolazi samo iz uzorka (kontaminacija)

kost

kolagen

drvo

Nakon ABA obrade

siga

Karboniziran
uzorak

Mjerne tehnike

Radiometrijske – broje se raspadi ^{14}C (po jedinici mase

u jedinici vremena)

potrebna masa C: 1 - 5 g

Potrebna masa uzorka: 10 - 50 g

Gas proportional counters (GPC)

Liquid scintillation counters (LSC)

Accelerator Mass Spectrometry (AMS)

– broje se atomi ^{14}C , ^{12}C i ^{13}C

Potrebna masa: <2 mg C, <1 g uzorka

IRB – laboratorij za ^{14}C

Laboratorij za mjerjenje niskih radioaktivnosti
(Radiocarbon and Tritium Laboratory)

Zavod za eksperimentalnu fiziku
Institut Ruđer Bošković , Zagreb, Hrvatska
<http://www.irb.hr/zef/c14-lab>
lna@irb.hr

Razvoj metode ^{14}C započeo 1968.

Plinski proporcionalni brojač - Gas proportional counting - GPC (CH_4)
Tkućinski scintilacijski brojač - Liquid scintillation counting – LSC
(benzen LSC-B, apsorpcija CO_2 LSC-A)

Accelerator Mass Spectrometry - AMS
priprema grafita

>6200 uzoraka
(3700 GPC, 700 LSC-A, 1400 LSC-B, 1300 AMS)

Suradnici

- Nada Horvatinčić, znanstvena savjetnica, kemičar
- Ines Krajcar Bronić, znanstvena savjetnica, fizičar
- Jadranka Barešić, znanstvena suradnica, kemičar
- Ivanka Lovrenčić Mikelić, znanstvena suradnica, geolog
- Martina Rožmarić Mačefat, znanstvena suradnica, kemičar
- Andreja Sironić, viša asistentica, kemičar
- Damir Borković, stručni suradnik, fizičar
- Matea Krmpotić, doktorandica, kemičar
- Anita Rajtarić, tehnička suradnica
- Bogomil Obelić, znanstveni savjetnik u mirovini, fizičar, vanjski

Projekti

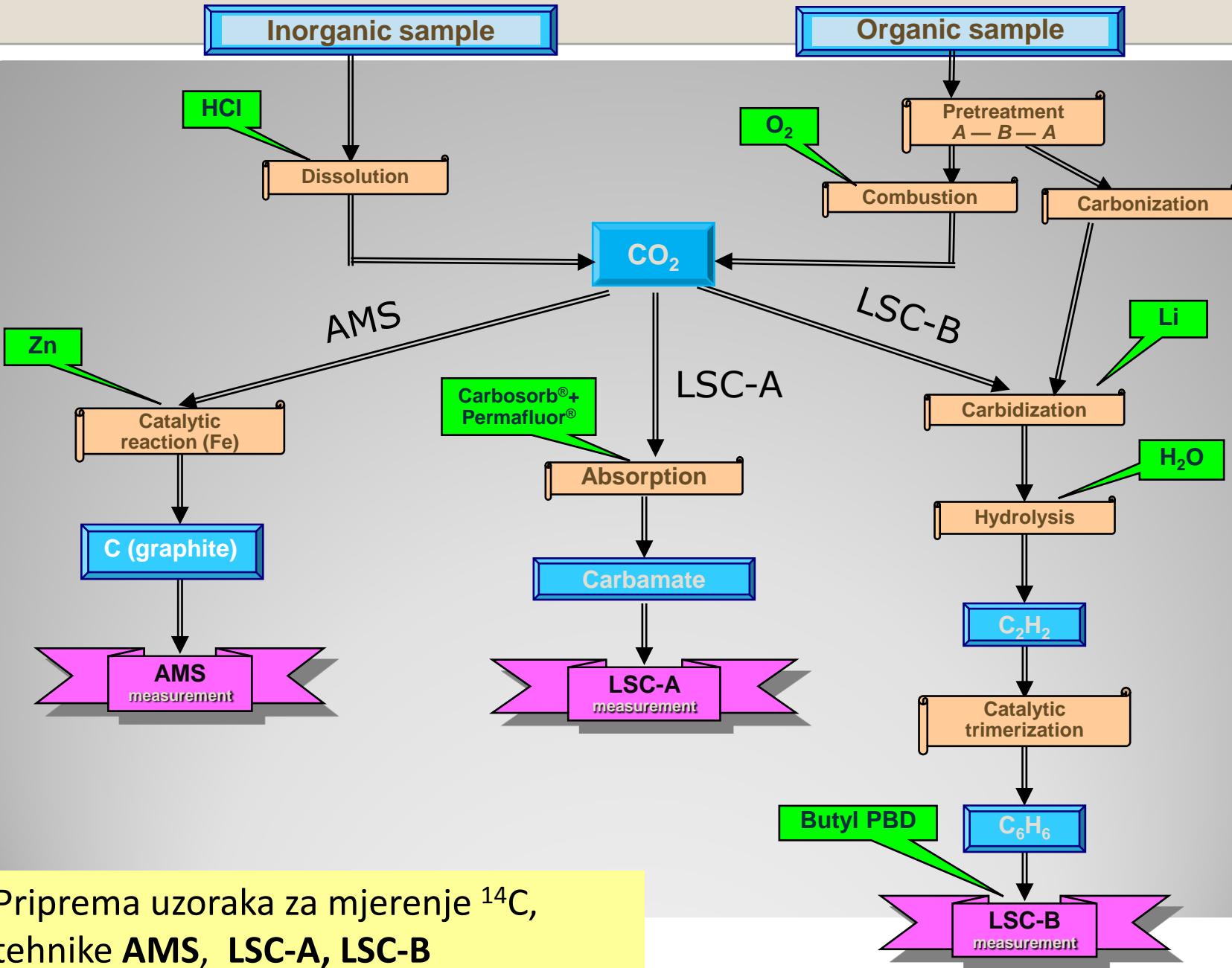
- Preparation of carbon samples for ^{14}C dating by the AMS technique - AMS 14C, FP6, 2007-2008
- Utjecaj klimatskih promjena i stanja u okolišu na biološko inducirano taloženje sedre i sedimentacijske procese u Plitvičkim jezerima, 2011 - 2013
- HRZZ 1623 - Reconstruction of the Quaternary environment in Croatia using isotope methods – REQUENCRIM
- IAEA TC projekt CRO/1/007 "Isotope Investigation of the Groundwater-Surface Water Interaction at the Well Field Kosnica in the Area of the City of Zagreb, 2016-2017
- FP5, 3 FP6, FP7 projekti
- IAEA – TC projekti, CRP – RC, organizacija Training Course
- Bilateralni projekti

Projekti

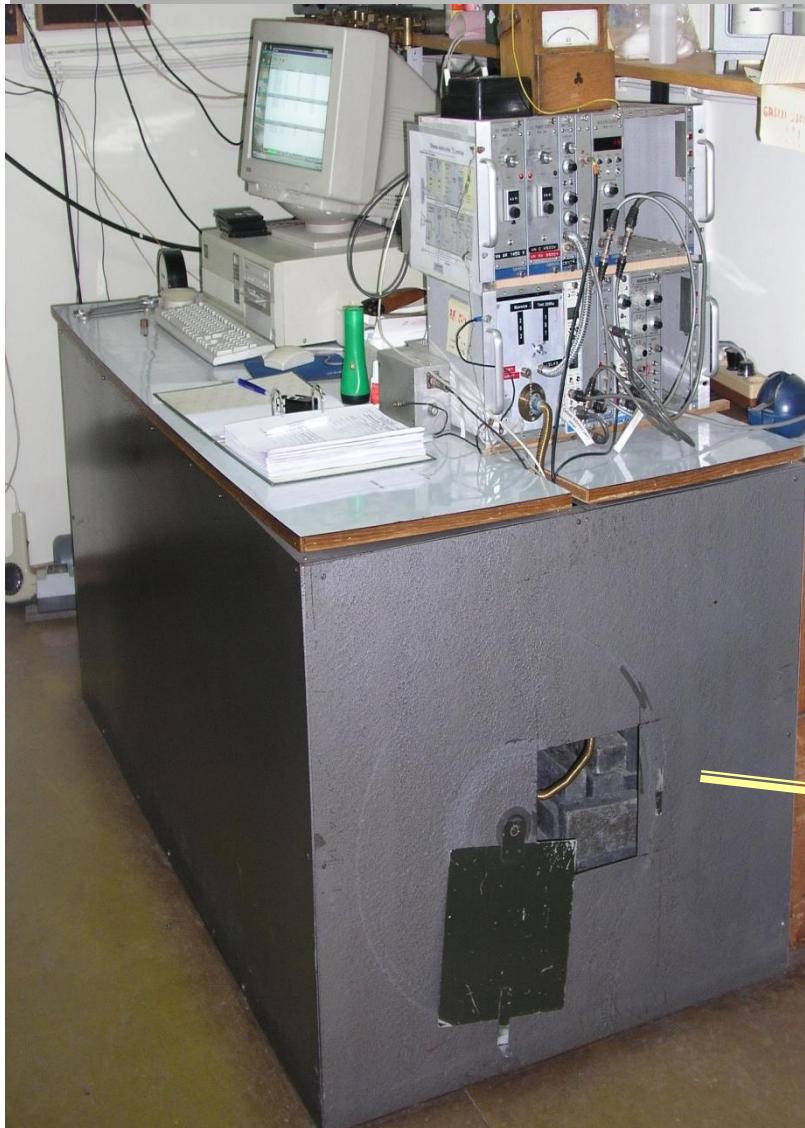
Bilateralni hrvatsko-srpski projekti

- **Optimizacija metoda mjerenja radioaktivnosti (${}^3\text{H}$, ${}^{14}\text{C}$, ${}^{90}\text{Sr}$, ${}^{222}\text{Rn}$) u uzorcima iz okoliša** - Institut Ruđer Bošković i Prirodno-matematski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, 2016-2017
- **${}^{14}\text{C}$ i ${}^{137}\text{Cs}$ u sedimentima - usporedba metoda i primjena na recentne sedimente**, Institut Ruđer Bošković i Prirodno-matematski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, 2011 – 2012

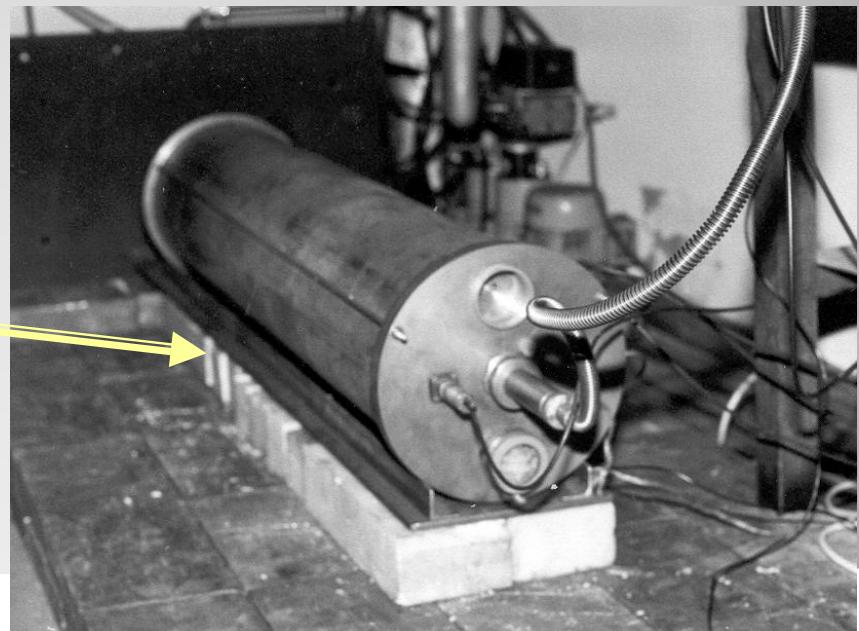

Priprema uzorka za mjerjenje ^{14}C ,
tehnike **AMS**, **LSC-A**, **LSC-B**

GPC – Gas proportional counter

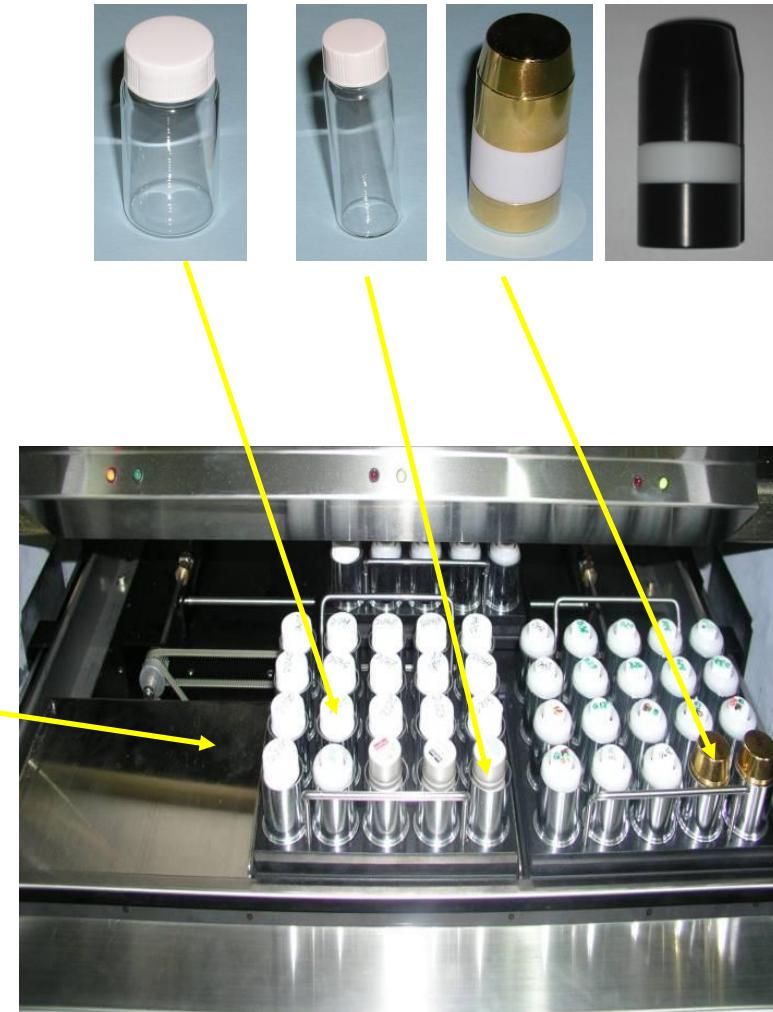

- Counting gas (CH_4) → sample and detection medium
- β particles from decay ionize gas → primary electrons
- electron avalanches are produced in strong electric field → signal

LSC – Liquid scintillation counter

Ultra-low-level *Quantulus* 1220

^{14}C sample preparation for AMS

ABA
pretreatment

Collagen
extraction

Combustion to
 CO_2

Reduction
to C

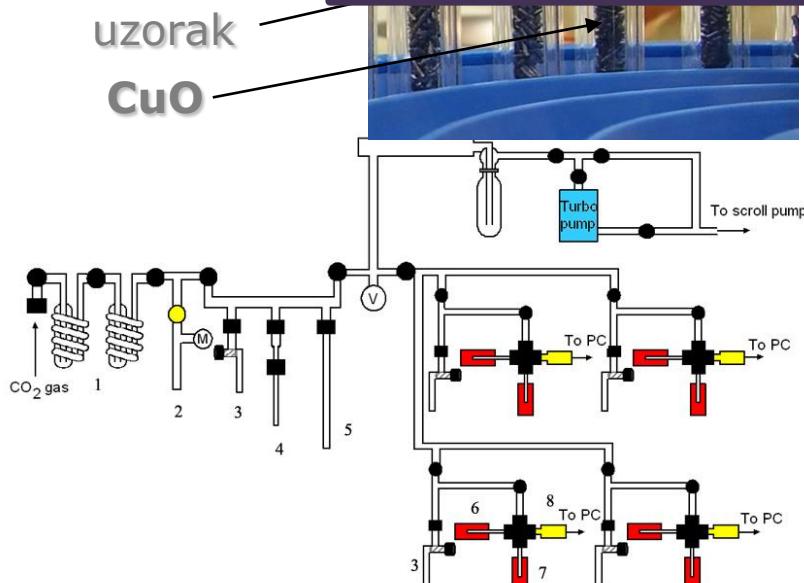
Preparation of
targets

AMS
measurement

Organic carbon

For
 $\delta^{13}\text{C}$

Ag
uzorak
 CuO

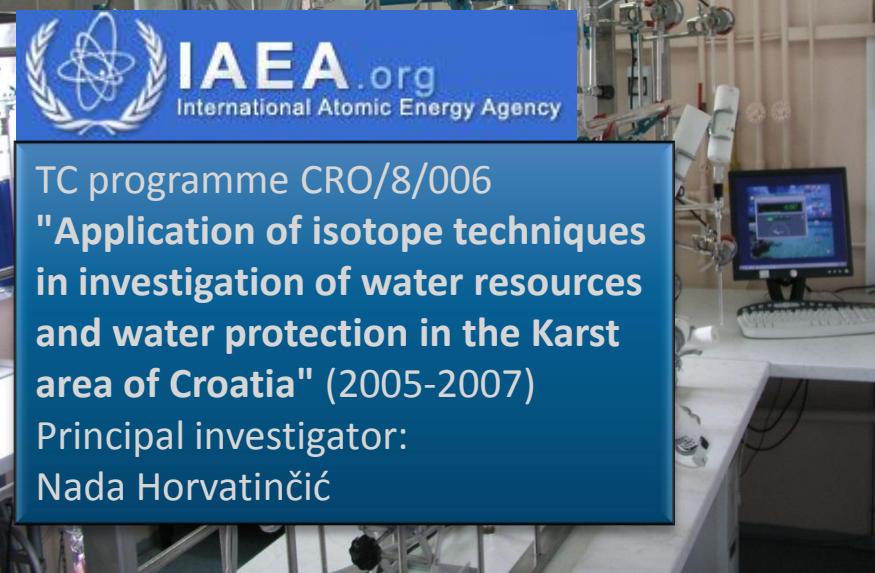

Preparation of carbon samples for ^{14}C dating by the AMS technique – AMS- ^{14}C

SSA WBC 043584, 1.1.2007. – 31.12.2008.

Co-ordinator: Ines Krajcar Bronić

In cooperation with SUERC-UGLA, East Kilbride – Glasgow

TC programme CRO/8/006
"Application of isotope techniques
in investigation of water resources
and water protection in the Karst
area of Croatia" (2005-2007)
Principal investigator:
Nada Horvatinčić

Graphitization line

Usporedba nekih karakteristika mjernih tehnika ^{14}C (AMS i LSC) na Institutu Ruđer Bošković

	$^{14}\text{C AMS}$	$^{14}\text{C LSC}$
masa C / g	$2 \cdot 10^{-3}$	4 (2)
Oblik pripremljenog uzorka	graphite (+Fe)	benzene
Preciznost / pMC	0.3	0.5
Granica detekcije / year BP	56 200	55 000
Trajanje mjerenja	>30 minuta	24 sata
Broj pripremljenih uzoraka tjedno	16	5
Cijena / kn	3000	1650

Primjene ^{14}C

- **Datiranje (određivanje starosti) organskih uzoraka**
(biljke, drvo, žito, sjemenke, drveni ugljen, koža, platno/tekstil, kosti, zubi, slonovača, rogovi, pergament, papir, treset, tlo, organski sedimenti, DOC - dissolved organic carbon...)
- **Datiranje sekundarnih karbonata** (anorganski/karbonatni sediment, sige, sedra, koralji, školjke, DIC - dissolved inorganic carbon) – potrebno poznavati tzv. početnu aktivnost ^{14}C
- **Ciklus ugljika u prirodi**
- **Monitoring okoliša** (okolina nuklearnih postrojenja)
- Oceanologija, klimatologija
- Forenzička
- Medicinske, biokemijske, farmakološke primjene
- Određivanje udjela biogene komponente

ZAPAMTITI!

- ❖ Metoda datiranja pomoću ^{14}C daje **starost materijala biogenog porijekla** (drvo, platno, papir), a ne vrijeme stvaranja npr. umjetničkog djela
- ❖ Metoda datiranja pomoću ^{14}C ne daje kao rezultat pojedinačnu godinu, već **raspon godina** (s određenom vjerojatnošću)
- ❖ Interpretaciju rezultata potrebno je raditi **u suradnji** s drugim istraživačima (arheolozi, povjesničari umjetnosti, geolozi...)

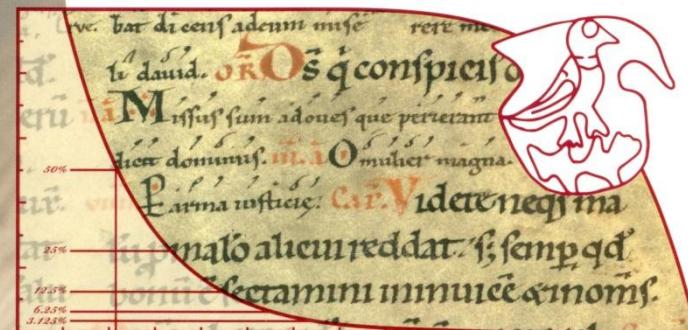
Arhiv Vojvodine, Novi Sad

3/2015. – otkrivena neobilježena arhivska kutija s neevidentiranom arhivskom građom
Pet rukopisnih kodeksa na papiru,
6 pergamentnih listova s fragmentima rukopisa
Pergament korišten kao omot bilježnica iz 16. st (1569-70 AD, 1590 AD)

„traganje za izgubljenom istinom“
opisano u knjizi „Put dokumenta“

Novi Sad, 2016,
ISBN 978-86-80017-39-6

ПУТ ДОКУМЕНТА

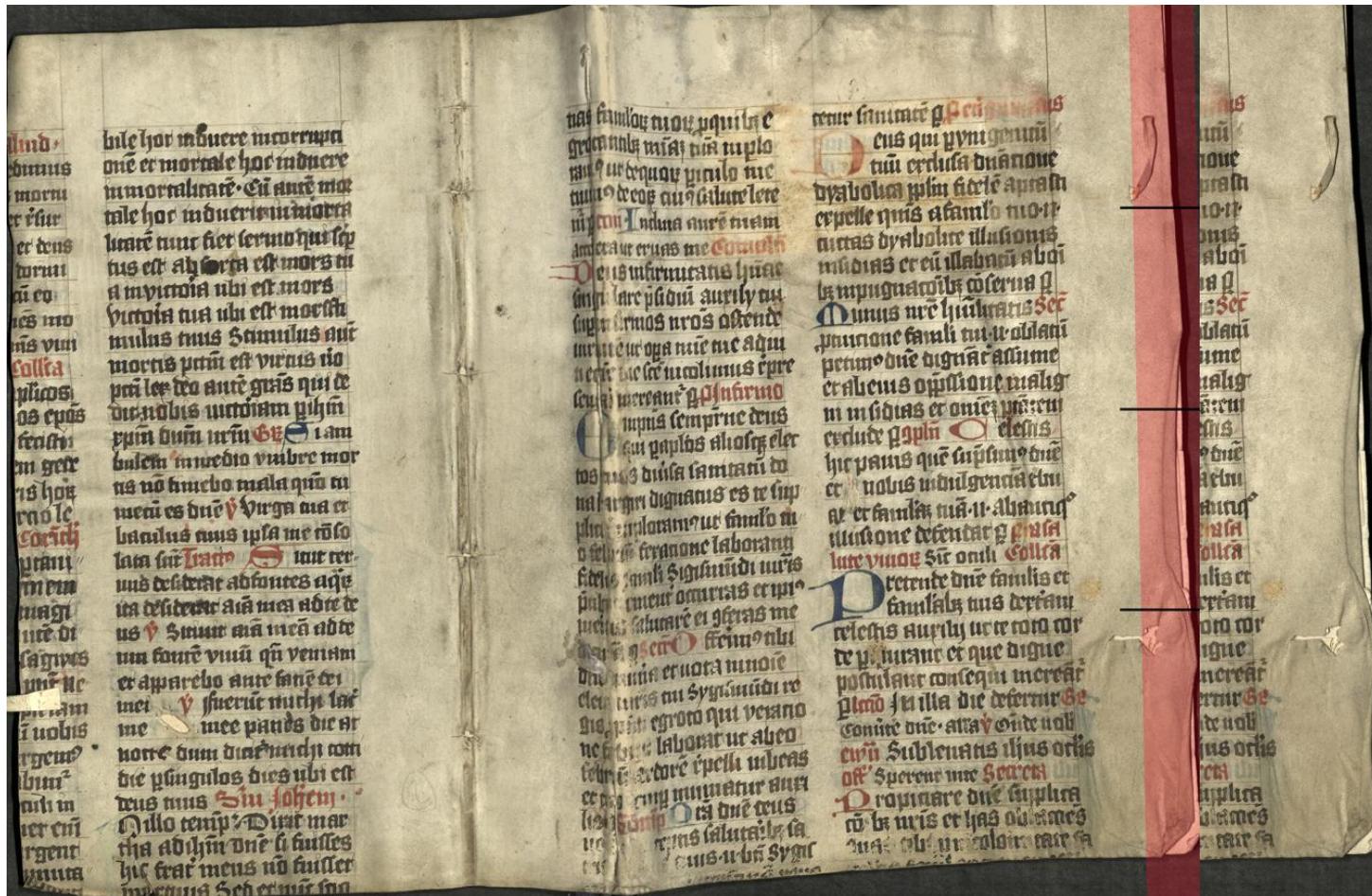

Pergament

rukopisi K3 i K4 – liturgijski tekstovi na latinskom

Arhiv Vojvodine, Novi Sad

Pergament korišten kao omot bilježnica iz 16. st (1569-70 AD, 1590 AD)

K3

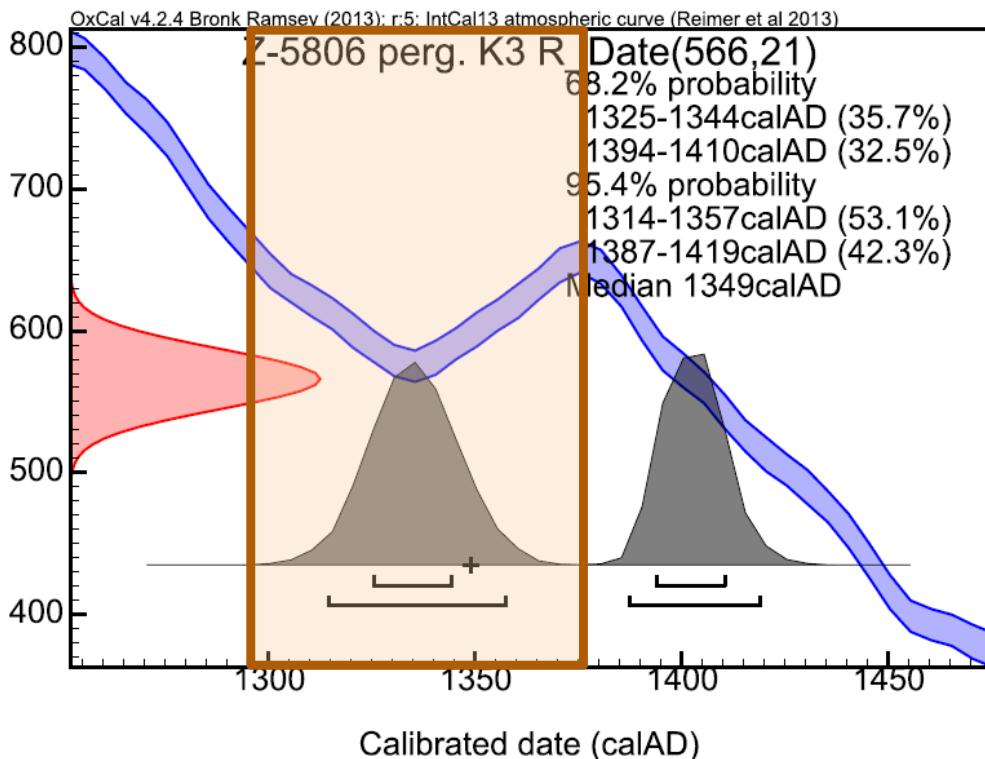
n. Offerere. **P**rotagoni uos & obsecram' in dño
 hu. ut que admodum acepisti anob
 quoniam uos oporteat ambulare & pla
 cere do. si & ambulatus ut habunde
 tis magis. **C**laru deos. **D**e regnum.
Sed gressu' refut scetis imperiis vtris & sedis &
 ecce maliuer clariane istibus illis regni clama
 tur. me. **C**laru deos. **R**ecu' mes domine si
 que filii at. **R**os q' consper' omni nos.
 fecit qa' ueni. **M**issa sum adieci qui perirent domini israel
 redidit dñm. **O**milia magna. **N**omina
 secu' addu'c. **E**cce uide neq' ma
 ligynal aliu' reddat. **S**emp' qd'
 bonu' eseramini minu'ce & nomi'.
Omnia p'phate. qd' bonu' e' tenete. ab **C**ai.
 omni sp' emala abstine' nos. **R**ai.
 U'ce eni' uoluntas di' se'ficationi' nra.
 ut abstineatis uos & formicacione.
 ut se'ratim quisq; uru' suu' uas pos
 side' in'sificatione & honor'e. **R**ai.
En' ab'ce' p'p'ri' tu' u'le' for'ru' mi. **D**icitur
 am' enu'c'is. **I**or. **R**e'gnore. **A**ngelus. **S**o'.
 O'fer dominus maluer clariane non ex boni
 sumer' p'pon' silorum. sumere' cambu' ad' uen
 dicandum u'ni' domine nam ex eccelle educit de
 mis que cadunt d'amento domino' suu' ac' illis de
 mis' u'ni' magis et' fidet' rui. fuit' ubi' sicut' penti
 t'elo di amo
 ioc' clamat' **R**os q' consper' omni nos u'ntute. **F**ru'.
 Non sit u'lo'vo. **N**enue. **R**udi be'. **D**icit de
 Seruit' aut'yliae c'e'cigau'rt' ocu'li
 & c'e'ndere n' poterat. **V**oca'u'q; esu'li
 suu' suu'majore. & t'ru' ei' filiu'.
 V'respondit. **A**si'm. cui pat' inde
 inq'g' seru'ci'. & quore' die mortis
 mee. Sume armata phant'ri' & n

pat' ei' u'lo'. **F**il' u'lo' sicut' filio' iacob. **H**ys fugie ad laban fr'm mea maran
 audiu' p'c' tuu' loquente' cu' clau'. **H**abtabi'sq; cu' eo di's' pu'co's do
 fiane' u'lo' adiecent' ei'. **A**s'er in de
 uen'at'one tua. & fac' e'bos ut come
 da'. **T**u' e' cor' dno' am' q'ua
 moria'. me g' fili' mi a'e'g'ee
 es'lit' u'lo' e'pp'ens' a'd'greg' a'f'fer
 m'not' red' s'oper'no' ut facia' er
 ei' es'lat' p'c' u'lo' q'b' liber'it' a'e'f'ent' q's
 cu' m'alent' e'v'omed' bene'f'it'
 car' t'p'q' u'ra' nra'. **L**u'ille respondit
 No'st' qd' clau' ff' meus' homo' folios'
 sit' a'e'g'ol'it'. **S**i at'tre'ca u'ert' me
 pat' nra' s'ert'. t'm'c'oncept' me
 s' u'clu' s' illudere' & indu'cat
 sup'me' c'ictione' p'ben'edicio'ne'.
 Rauit daniel dicens'.
 exaud'it' oratione' seruit' & p
 ce' el'. a'le' de faciet' nra' s'pe'li'at' nra'.
 cu' t'm'c' seru' e' p'c' p' te
 metry' s' u'la' d' meus' am' tuu'
 e'au' nra' tu'los' u'nos' & u'le' de'f'o
 latione' nra' t'm'c'nat' s'ip' q'ua' in
 nocati' & m'ru'li'. **E**go' p'ncipiam
 qu'leg' t'ru' u'lo'. **V**o'li' q'ui me mis' me
 cu' e' p'c' u'lo' q'ui me salu' qu'a' que placit
 es' fu'nt' e'p'f'li' f'li'q' u'lo' q'b' o'p' d'f'
 t'm'c' f'li' q'ui se a'ff'ligendo car
 ne' ab'ce' f'li' t'm'c' a'st'li'ne' f'li' s'ert' f'
 seru'li' i' p'c' f'li' a'eulpi' re'cumet'. **F**
 l'desto'. **A**ct'li' f'li' a'eulpi' re'cumet'. **F**
 a' spe'r'and'e p'c' t'ru'li' m'c'
 t'm'c' t're' b'ue' b'eng'li' **R**u'li'.
Su'li' jacob' p'ben'edicio'
 ent' e'p'c' d'f'li' **D**iq'

maran.
 u'os do
 tu' &
 is'et'q;
 am'ita
 r'utq;
Lv.
 c'ledet
 st. **S**iae
 pebui'
 taq;
 ep'q; ei
 es'tu'pe
 cere in
 omu'
 a'c'ipe
 an au'iu'
 edicat
 m'liti
 q'z' &
 f'li' & se
 sides'
 pollic*t*
 sset cu'
 nesopo
 ii' tamel.
Videns'
 pat' suns'
 sset cu' in
 de u'or'e
 ie p'c'p'is'
 e' des'f'i'ab'
 ac'ob pat' en
 ; q'd' n' liben'
 fi' suns'.
 pe'rie' abs'.

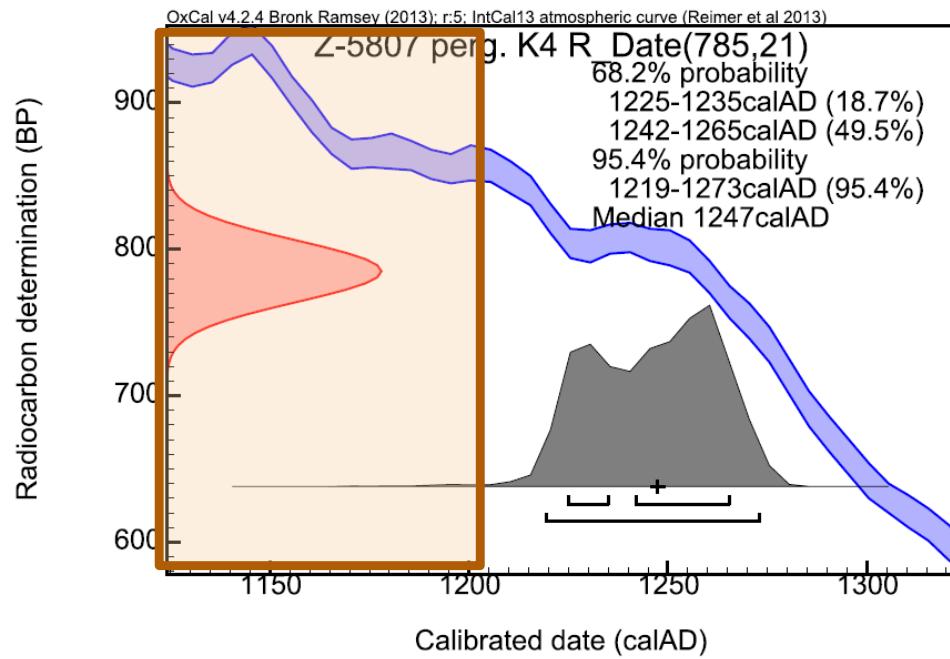
Lab. no	Naziv uzorka	Konvencijska ^{14}C starost (BP)	$\delta^{13}\text{C}$ (‰)	Raspon kalibriranih godina (cal AD)	medijan cal AD	Očekivani period
Z-5806 A1140	Pergament K3	565 ± 20	-21.0	1325 – 1410 (68.2%)	1349	14th c.
Z-5807 A1141	Pergament K4	785 ± 20	-21.4	1225 – 1265 (68.2%)	1247	12th c.

Radiocarbon determination (BP)

K3 – rezultat datiranja podudara se s arheografsko-paleografskim rezultatima, 14.-15. st.

Lab. no	Naziv uzorka	Konvencijska ^{14}C starost (BP)	$\delta^{13}\text{C}$ (‰)	Raspon kalibriranih godina (cal AD)	medijan cal AD	Očekivani period
Z-5806 A1140	Pergament K3	565 ± 20	-21.0	1325 – 1410 (68.2%)	1349	14th c.
Z-5807 A1141	Pergament K4	785 ± 20	-21.4	1225 – 1265 (68.2%)	1247	12th c.

K4 –arheografsko-paleografski rezultati 12. st.
U Arhivu dokumentiran s vremenom porijekla 12.-13.st.

- Najstariji u Arhivu Vojvodine
- Jedan od najstarijih dokumenata u svim arhivima R. Srbije,
- spada u red raritetnih dokumenata kulturne baštine